

FIGYELŐ

A Fragmenta Codicum szabályzata* A bizottság e témájának megvitatására ezúttal és ismételten azért került sor, mert a töredékgyűjtés aktualitását a Comité International de Paléographie et Codicologie 1972. okt. 26—28-én Rómában tartott ülészaka — főként Prof. B. BISCHOFF (München) intervenciójára — nyomatékosan hangsúlyozta. Ugyanezen ülészak első, beszámoló ülésén a mi Munkabizottságunk egyéb tervei között e terveinkről is beszámoltam. Bizonyos meglepéssel állapíthattam meg, hogy törekvéseink — bár még a nemzetközi együttműködésen kívül alakultak ki — egészben és részleteiben is megfelelnek a témáról általában vallott nézeteknek. Ez a találkozás természetesen nem a véletlen műve. Következik az adott kutatási anyag természetéből, de az azonos elvi és módszertani szempontok kialakítása is ebből ered. Az is kitűnik, hogy az elvi nézetek azonossága a középkori kéziratosság Európa-szerte is nagyarányú pusztulásából adódik. Ennek némi ellensúlyozását jelenti a töredékeknek mint elveszett kódexeket képviselő maradványoknak a megfelelő írás-, eszme-, könyv- és esetleg könyvtártörténeti összefüggésbe állítása. Ha ez olyan közismerten hatalmas kódexállománnyal rendelkező országokban, mint Olasz-, Francia-, Spanyol-, Németország vagy Anglia és Belgium elvégzendő feladat, mennyivel inkább az, az Európában a talán legkevesebb középkori kéziratot könyvet magáénak valló Magyarországon. A módszer elsődleges vonatkozásaiban, azaz hol és miként juthatunk fragmentum-anyaghoz, azonos a megoldás. Levéltárakban, könyvtárakban (kötéstáblák) indítandó meg a kutatás. A gyűjtött anyag elrendezése is azonosan folyhat. Azaz a proveniencia legkezedetibb indíciумai a könyv-, levéltári anyag származásából, egykori birtokosok egymásutánjából nyerhetők.

Ami a módszert illeti, teljesen egyező a vélemény, hogy a kodikológia legbonyolultabb kutatási területéről van e vonatkozásban szó. A paleográfiai kodikológiai, ebbe beleértve a középkori irodalmi — doktrinalis — szokás és intézménytörténetnek elvi átfogó ismeretéről kell tehát beszélni, mely a töredéket teljes egykori történeti összefüggésébe úgy helyezi vissza, hogy forrásértéke az említett diszciplínákban jelentősen megközelítse az egészükben megmaradt kódexeket. Ez a paleográfia, a kodikológia magasiskolája, mely biztos ismereteket és évtizedes tapasztalatokat is próbára tesz. Rendkívüli határozottsággal jelentkezik tehát a kutató személyzet s az utánpótlás kérdése. Ez ma már — sajnos — általánosan nemzetközi gond.

Mindezek ellenére e feladatot vállalnunk kell. A hazai kéziratok emlékműve — ha egyszer feltárjuk — kezünkben van és ott is marad, tehát folyamatosan tanulmányozható, egyre jobban megismerhető, a sokoldalú kutatás számára megközelíthető. E a reálisan — lehetőségeink és szükségleteink szerint — méretezett tervünknek a célja ennek a kéziratok hazai forrásanyagának mennyiségi és — reméljük — minőségi megismerése. Éppen ezért *fontosságban minden más kéziratkutatási elképzelést feltétlenül megelőz.*

* Referátum az MTA Könyvtörténeti Munkabizottságának 1972. nov. 27-iki ülésén.

A nehézségek a feladat reális jelentőségéhez mérendők és a felismert jelentőség követeli meg tőlünk, hogy a nehézségeket legyőzzük. És bár az elmúlt években is szóba került és nem is ritkán, ez a téma most — hogy úgy mondjam — nemzetközi aktualitást nyert, ismét beszélnünk kell róla. Tehát nem teljesen új problémák előadásáról lesz majd most szó, hanem részben már ismert kódexeinknek a megvalósítást rendszeresebbé tevő újabb megbeszéléséről.

*

A töredékek gyűjtésének munkája — legalább elgondolásunk szerint — az egész országra kiterjed; ténylegesen pedig megvalósulás útján, könyvtárról könyvtárra, levéltárról levéltárra halad. Az őrzési helyek anyagát a külön feldolgozás után külön is publikáljuk. Ebben és a leírás alább részletezendő szabályozásában, az oxfordi *Codices Latini Antiquiores* alapelveit követjük.

1 Az anyaggyűjtés

- 11 A töredékek számbavételének sorrendje.
- 111 A könyvtárban már régebben leválasztott és őrzött darabok;
- 112 A könyvtáblákon található,
- 113 levéltári palliumként szolgáló töredékek.
- 12 Ekkor történik a feljegyzése
- 121 a possessoroknak,
- 122 a provenienciáknak,
- 123 a felhasználási állapotnak, a könyvtábla vagy pallium jelzetének.
(Pl. egy töredéken: rationes d. Petri Korompay s. 17. — Korompay Péter esztergomi kanonok, garamszentbenedeki prefektus számadásai fedőlapja csak a szentbenedeki gazdasági levéltárból származhatnak és mert monasztikus antifonale két fóliója, eredetileg a korábbi bencés tulajdonosok könyvtárába tartozott.)
- 13 A leválasztás csak könyvtári engedéllyel végezhető;
- 131 ezt kövesse a tisztítás, restaurálás és
- 132 ha szükséges, az újrakötés,
akadémiai céltámogatással vagy a könyvtár költségén, hiszen a feltárt értékkel az gyarapodik.
Értelem szerint az előző pontokban említették feljegyzése a leválasztást megelőzi vagy követi.
- 2 Mindezeket követi a paleográfiai és tartalmi *feldolgozás*, a kodikológiai szabályok.
- 3 Ennek eredményeit a *leírás* foglalja össze, és ez a következő elemeket tartalmazza:
- 31 sorszám, mely lehetőleg egy őrzési helyen belül a töredékek megállapítható időrendjét kövesse;
- 32 tartalmi vagy műfaji meghatározás:
 - pl. 1° Antiphonarium monasticum, commune martyrum, ant. 3.—6. et resp. 4.—5. e I noct. incertae consuetudinis, v. consuetudinis Cassinensis. Sublacensis etc. s. 15. in.
 - 2° Pericopa Ego sum vitis . . . de sanctis in paschate Joh. 13. 9—14 cum glossis interlinearibus et marginalibus incerti auctoris v. Glossa ordinaria s. 9 in.
 - 3° cc. 12—14 X (11. Decret.) 1. 3. tit. 7. cum glossis Bernardi a Botone s. 14/2;
- 33 a fóliók számát itt adjuk meg;
- 34 a possessor (eredeti) ezután következik: pl. 32—1° olim monasterii S. Benedicti iuxta Gron OSB;
- 35 az *írás* meghatározása és datálása, a ma használatos nomenklatúra és szokások szerint, tehát:

minuscula postcarolina s. 11.;
 littera parisina goth. curs. text. s. 13/2;
 littera bononiensis goth. rot. text. s. 14/1;
 littera hibrida s. 15/1.

- 36 azonosításhoz szükséges más adatok
 361 a teljes nagyság (... × ... mm);
 362 a beírt felület méretei (mm);
 363 a sorok száma;
 364 a sorok jelölési módja (tinta, ón vagy karcolás);
 365 rövidítések
 37 az összefüggő szövegrészek incipit és desinitje (a liturgikus szövegeknél elég az incipit);
 371 az azonosítás alapjául szolgáló kiadás vagy más irodalmi utalás;
 4 E sok adat használhatósága az *indertől* függ. Tagolásához néhány szempont:
 1° kronológia: század és annak paleográfiai részei (ineunte 1. medietas 2. medietas, exeunte)
 2° műfajok; auctores, patres, scholastici, legis, decretorum, liturgici;
 3° szerzők, személyek, possessorok;
 4° könyvtárak, levéltárak (fundusai);
 5° proveniencia (ország, hely, intézmény), stb.

A fragmentumgyűjtés munkájához szükségesnek látszó lényeges szempontoknak ez a rövid összefoglalása, természete szerint, csak keretszabályzat, munkaterv helyesebben; részletes és konkrét értelmezését és helyesbítését majd maga a munka, problémáival és azok megoldásával adja meg. Hosszú és nehéz út lesz a fragmentum gyűjtése, de végig kell rajta menni, hogy könyvtörténeti és műveltségi múltunk biztosabb, konkrétabb ismeretéhez jussunk. Colligite fragmenta, ne pereant ...

MEZEY LÁSZLÓ

Három erdélyi ősnymotatvány-katalógus. A legutóbbi évekig az erdélyi gyűjteményekben őrzött ősnymotatványok közül egyedül a gyulafehérvári Batthyaneum katalógusa látott napvilágot (*Catalogus incunabulorum Bibliotheca Batthyanyanae*. Szeged 1965. — Ismertetése: *Magyar Könyvszemle* 1965. 379–380. l.). Most azután gyors egymásutánban három ilyen összeállítást is jelentettek meg.

I.

Időrendben az első ezek közül a nagyszebeni Brunkenthal Múzeum könyvtáráé, amely VETURIA JUGÁREANU gondozásában 1969-es évszámmal jelent meg *Catalogul colecției de incunabule* címen 204 lap és 6 tábla terjedelemben. A román és német nyelvű bevezető a gyűjtemény ősnymotatványainak eddigi ismertetéseiről számol be, és röviden áttekintést is ad annak eredetéről. A kötet főrészét 382 darab 15. századi nyomtatvány leírása teszi ki.

Az ősnymotatványok részletes leírása helyett JUGÁREANU — igen helyesen — csak a legfontosabb szakirodalomra mint bibliográfiai forrásra hivatkozik. Sajnos ezek megválogatásában nem követte mindenben a bevált nemzetközi gyakorlatot. Így előnybe helyezett és még a rájuk vonatkozó sorszám-konkordanciát is közölt a ma már részben